

s egymástól elválaszthatatlan népeinek vajudó sorsa ma olyannyira időszertűvé teszi. Biztató jelek mutatják, hogy az új román történelemkutatás is elért Erdélyben a román és magyar népi kérdések érintkezési pontjaihoz s valóban csak tárgyilagos közvetítéssel mulik, hogy a népi szellemű magyar és román történetírás erdélyi ágai egymásbafonódjanak. Éppen e felelős és fordulatos történelmi napokban merült fel Kolozsvárt az a terv, hogy ki kellene adni — párhuzamos összeállításban — az erdélyi múlt legjellegzetesebb és mindmáig tanulságos forrásanyagát. Részrehajló tudományos feldolgozások helyett maguk az eredeti oklevelek, szerződések, állami s egyéb köziratok, kiváltságlevelek, krónikák, beszédszövegek, tanulmány- és levélrészletek, kiáltványok, határozatok és törvények igazolnák legjobban Erdély egymásra utalt népeinek közös sorsát és találkozási lehetőségeit. Az erdélyi vajdaság, fejedelemség és kormányzóság, illetve a Magyarországgal majd Romániával egyesített Erdély történelmi dokumentumainak tárgyilagos felfektetése minden bizonnyal döntő kezdeményezést jelentene az esedékes erdélyi összehasonlító történetírás megvalósítása felé.

A F E L S Z A B A D I T Ó K

Irta: SZENTIMREI JENŐ

Másodszor közlünk mutatóanyagul önálló fejezetet szerző készülő Martinuzzi regényéből. Az egykori váradi püspök és erdélyi helytartó alakját történettudósok és szépirok — köztük Jókai Mór — többféle beállításban feldolgozták már. Szentimreit elsősorban az ember érdekli Martinuzziból és a politikai egyensúlyozóművész, aki két nagyhatalom ütközéspontjában megszervezi az erdélyi fejedelemséget s ezzel Erdély magatartásának irányvonalát másfél évszázadra megszabja. A regény Martinuzzi életéből mindössze tizenegy évet ölel föl, 1540-től 1551-ben bekövetkezett meggyilkoltatásáig, melyek a kialakulás forrongásának éveit Erdélyben. Az itt közölt fejezet megértéséhez annyi szükséges, hogy Maylád István és Balassa Imre, János király erdélyi vajdái, összeesküvést szerveztek azzal a bevallott céllal, hogy Jánost letaszítsák a trónról és Erdélyt Habsburg Ferdinánd kezére játsszák át. János hadserege csap le rájuk, mire a vajdák Ferdinándtól kérnek sürgős segítséget, ez pedig bátyjától, V. Károly németrómai császártól kér tanácsot a további tennivalókat illetően. A császár Scepper Cornélt küldi Budára, hogy tanulmányozza a helyzetet. Scepper tapasztalatokkal megrakodva tér vissza urához. Közben kiszáll Bécsben, hogy Ferdinánddal is találkozzék, aki épp akkor érkezett haza Flandriából, ahol császári bátyjával tanácskozott. Az itt közölt fejezetnek külön érdekességét kölcsönöz, hogy a feldolgozott események 1540 júliusában és augusztusában játszódtak le, most negyven száz éve.

Hoffmann ökegyelmessége után becsukódott az ajtó. Ferdinánd felugrott íróasztala mellől, hogy türelmetlenségét némi mozgással csillapítsa. Ideges sietséggel futkosott szobájában, huszonöt lépést oda és vissza. Hányszor megszámlálta ezt a huszonöt lépést, mióta három ország gondjai szakadtak rá! És nincs hova menekülnie a gondok elől. A tulsó szárny családi szentélyében terebélyes asszonya, litván Anna, mindig házsártos és ingerült, mert mindig gyermeket szoptat vagy gyermeket vár. Tizennégyet világra hozott szerencsésen, a tizenötödik éppen ut-

ban van. Ezek a gyermekek egykettőre felnőnek, mindet férjhez kell adni, meg kell házasítani és egyiket sem rangján alul. Hol vesz annyi rangjához illő ifjút és hajadont ebben a nyomoruságosan kicsiny Európában? És honnan veszi a kiházasításhoz szükséges teméntelen pénzt? Egy-egy királylányra jegyajándéku legalább százötvenezer forintot illik számítani. Neki pedig saját alattvalói már zálogra sem adnak kölcsön.

Egy országot egy ötletért! Most seregyűjtésre kellene pénz, sok pénz, mert az a fehér csuhás ördög képes egész Magyarországot talpraállítani ellene. És Fuggeréktől legjobb esetben csak ötvenezeret lehetne kiszorítani.

Íróasztalához siet, megrázza csengőjét.

— A latin titkárt kéretem — lobban a belépő ajtónálóra.

— Az előcsarnokban várakozik, felség.

— Bocsásd be azonnal!

A titkár belép, hajlong, dicsértessékekkel köszön. Pap ez is, kanonok; Olaszföldről.

— Hány magyarországi főpap megerősítését közölte velünk a Szent-szék legutóbb?

— Megpróbálom előszámlálni, felség. Frangepán egri és kalocsai érsek ur, ez egy. Statilius János erdélyi püspök ur, ez kettő. Fráter Georgius Utyeszenich de Camisach a váradi püspökségre, ez három. Négy: Barlabási János csanádi püspök ur. Öt: Brodarich váci püspök ur és ezzel készen is vagyunk.

— Harmincezer — mormogta maga elé Ferdinand.

— Parancsolt, felség?

— Semmi, semmi. Több nincs?

— De van. Most jut eszembe, hogy később, külön levélben, Eszékly János pécsi püspök ur megerősítését is tudomásunkra hozták.

— És mi mit válaszoltunk?

— Egyelőre semmit, felség, miután felséged a választ hazatérte utánra halasztotta. Most talán illenék válaszolnunk, nehogy magunkra vonjuk a Szentatya neheztelését.

— Tüstént szerkeszd meg a levelet. Öszentségét értesítjük, hogy a váradi kötés értelmében a vajda halálával egész Magyarország engem tartozik királyául megválasztani. Sőt szószerint: köteles megválasztani. Amennyiben a felsorolt főpapok hitre hozzám megtérnek és e választást minden erejükkel elősegítik, megerősítésüket én sem fogom ellenezni. Különben apostoli királyi jogaimnál fogva János vajda kinevezéseit el nem ismerhetem és megerősítésük ellen tiltakoznom kellene. Mindenképpen vétót emelünk Statilius ellen, ki legutóbb császári bátyánknál járt követségben és ott minket igyekezett befeketíteni. Olyan megátalkodott ellenségből nem válik soha jóbarát.

— És Fráter Georgiusból?

— Talán. Ezidőszerint ő a király János vajda országában. Előbb még megpróbál uralkodni. Ami pedig az erdélyi püspökséget illeti, arra én is beküldöttem a magam emberét, Gerendy Mártont. Egyszerre két püspök megerősítését mégsem kérhetem.

— Sohasem győztem eléggé csodálni felséged éles ítélőképességét. A levelet, felséged által körvonalazott értelemben, órán belül előterjesztem aláírásra.

Ferdinánd biccentett, a titkár kisuhogott a teremből.

A számolás gyöngé oldala volt a római királynak, most mégis megpróbálkozott vele. Ha ezzel a szelid nyomással egyszerre öt püspököt megnyerhetne! Ez az öt püspök János egész országa. De az ötből elesik Brodarich, aki haldoklik és elesik a fehér barát, akinek kapóra jön, hogy János halála után is maradt egy akkorácska királya, mint az ujjam. Már János helyett is ő uralkodott. Mennyivel biztosabban uralkodhatik most egy csecsemő nevében. Frangepán, Barlabás és Eszéky azonban megnyerhetők. Legkevesebb tizezer forintot szívesen defizet egy-egy a megerősítés kieszközléséért. A Fuggerek pénzével együtt ez már tisztos summa. Tizezer fegyveres zsoldjára futná. De a fehér barát egymaga felérne tizezer fegyveressel, még ha csakugyan pokol szülötte is. A bécsi udvarban erről szentül meg vannak győződve, mióta Held Mátyástól halották, hogy János főminisztere büdös, mint a juh, két füle hegyes és szőrös és huszárjaival a müezzinek alkonyi szúróját énekelgeti, ha jókedve szottyan.

Az ajtónálló kamerárius Scepper Cornélt jelentette, V. Károly császár őszentfelsége orátorát.

Vastag aranylánc, sasorr, mélyenülő, fürkésző szemek, szikár termet. Mindezekkel ellentétben ajkain finom, kegyes mosoly. Bókja egy udvari dámának becsületére válnék. Ferdinánd annyit tud róla, hogy valamelyik német egyetemen az államtudományok, a mathezis és a dialektika professzora.

— Hozta Isten, kedves Scepper! Kivántam látni, mielőtt császári bátyám udvarlására továbbutaznék.

— Felsőged érdemeimen felül kiténtet. Bevallom, én is lelkifurdalásokkal távoztam volna, ha e kihallgatást el nem nyerhetem. A dolgok, melyeket látni, hallani, tapasztalni szerencsém volt, kiválóan felsőgedet érdeklik, kinek előterjesztése nélkül az én császárom magyar ügyekben ugysem intézkedik.

— Foglaljon helyet, kedves Scepper. Ön hetek óta uton van, alaposan elfáradhatott.

— Ha útnak lehet nevezni a szántóföldeket és a vadvizes legelőket, akkor csakugyan uton voltam. Mondjuk így: felfedeztem a nyugati műveltség számára egy félázsiai, félbalkáni földterületet a rajtalevő különös népekkel. Erről könyvet kell írnom okvetlenül. De felsőged bizonynyal csupán mondanivalóim velejére kíváncsi.

— Csakugyan, kedves Scepper — mosolygott kinosan Ferdinánd. Meg volt rémülve, hogy egész könyvet kell végighallgatni, mikor tükön ül, mert érzi, hogyha tüstént cselekszik, akkor is elkésett.

Scepper újból előrebecsátotta, hogy csak nagy vonalakban fogja ismertetni utját. Ha néhány részletre mégis kénytelen lesz kitérni, arra emberek és helyzetek pontosabb jellemzése érdekében lesz szükség, miértis őfelsőgednek jóelőre kegyes elnézését kéri.

Ferdinánd nyersen közbevágott:

— Térjünk a tárgyra, kedves Scepper.

Am a kedves Scepper nem tágitott. A tárgy maga, természeténél fogva, hármasság. Tudnia kellene, mi érdekli őfelsőgedét elsősorban. A Maylád-összeesküvés vajjon, melyről mindenki másnál alaposabb értesülésekkel szolgálhat? János király halálának körülményei és a kör-

nyezet magatartása ezzel kapcsolatban vagyis ennek folytán? Végül az országban levő pártok s ezek helyezkedése a király halálával beállott új körülmények között? Avagy az özvegy királyné és apjaura, lengyel Zsigmond király további tervei, üzenetváltásai? Ez ugyan már négy, ha jobban utánaszámol, de valamennyi szorosán összefügg és a helyes áttekin-téshez egyik sem nélkülözhető.

— A Boldogságos Szüzre, kedves Scepper, ne tegyen fel nekem kérdéseket. Beszéljen. Mindenre kíváncsi vagyok, amit mondani tud. Világosságra van szükségem, hogy lássam, mi a legközelebbi teendóm?

Scepper úgy tett, mintha megadná magát. Elmondta, hogy kétizben járt Thurzó Eleknel, menet és jövet. Egyszer Pozsonyban, egyszer Semp-tén. Megfordult Frangepán érseknél Egerben, menet és jövet. Járt Bu-dán, járt Váradon, de a királyt csak Tordán érte utól. Halála előtt még Fehérváron beszélt vele, Szentistván hava nyolcadik napján. Kincstartó-jával beszélt Váradon, Tordán és Fehérvárott. Tordán Maylád pártjá-nak főembereivel is értekezett. Magával a vajdával nem, mert az Fogar-szban ül, kutyaszorítóban. Találkozott minden rendü és rangu magyar urakkal, köztük szemtanukkal, kik elbeszélték neki a király halálát.

— János vajdáét érti, kedves Scepper? A mi álláspontunk vi-lágos, néhai apósom, Ulászló király nevezte ki erdélyi vajdának. Azóta törvényes uton helyzetében változás nem állott be. A részgyűlés, melyen királlyá választották, nem ismerhető el törvényes aktusnak.

— De akkor Maylád? Nem ő az erdélyi vajda?

— Őt János nevezte ki azzá. Mi nem ismerhetjük el, bár kinevezését nem elleneztuk, miután lélekben magunk emberének tudtuk. Kezdjük talán a Maylád dologával, kedves Scepper.

Scepper nem tágitott. Ez egy érdekes közjogi eset, ennek végére kell járni.

— Felséged, ha nem csalódom, ezt a János vajdát választott király-nak kegyeskedett elismerni a váradi egyezés alkalmával.

— Ugy van, kegyeskedtem, ahogyan az ördögnek is illik egy szál gyertyát gyujtani. De csak nem beszélhetek róla, mint magyar királyról. Akkor ki vagyok én, kedves Scepper?

Helyeslő mosoly bizonyította Scepper részéről, hogy tökéletesen érti a helyzetet. Most már rátérhet a Maylád-ügyre.

— Ami a Maylád-féle komplottot illeti, kijelentem, hogy sokkal bo-nyolultabb, terveiben és szálaiban sokkal messzebbágazó, mint bárki gondolta volna. Valamennyien tüzhányó tetején jártunk, felség. Még há-lával tartozunk boldogult János „vajdának“, hogy gyors közbelépéssel a láva kiömlését megakadályozta.

Ferdinánd már azon volt, hogy haragra lobban.

— De hát nem a mi érdekünkben akart kitörni az a tüzhányó? Maylá-dék tudtunkkal, leveleik és és jelentéseik bizonyosága szerint a mi kezünkre kívánták játszani Erdélyt. Itt van Maylád legutolsó levele — tépte fel fiókját — olvashatja. Ezt írta Serédynek: „Soha nem volt jobb alka-lom, hogy ezt a kényurat országából kivethessük. Isten szerelmére kér-lek, ne hagyj elosonni ezt a jó alkalmat. Félek, ha sokáig késtek, Balas-sában meghül a buzgalom.“ A kényur, az persze János. Serédynek végül meghagyja, hogy a levelet nyomban továbbítsa Felsnek, az én generáli-somnak.

— Fájdalom, felség, nekem megint János vajdával kell cáfolnom. Szósz szerint feljegyeztem szavait, melyek Fehérvárott, szembenlétünk alkalmával mondott. Ime: „Ez a hadjárat nemkevésbé fontos a római királyra, mint ránk. Ha célt érnek a fondorkodók, nemcsak minket üznek el, de ugyanez a sors éri a római királyt és nemcsak Magyarországon, de minden egyéb tartományaiiban. Mi hiába szólanánk, Bécsben ugyesem adnának hitelt szavainknak. Eljön az idő, melyben őfelsége látni fogja, hogy igazat mondtunk és hogy rosszul számított minisztereire.“ A magam tapasztalataiból én ehhez csak annyit fűzhetek, hogy Mayládék ligájában benne találjuk felséged legbuzgóbb híveit: Serédy Gáspárt, Balassa Zsigmondot és magát Thurzó Elek helytartót. És velük szoros összeköttetésben az osztrák, cseh és morva főrendű familiák legjobbjjait, föl egészen királyi felséged titkos tanácsáig. Maylád csak láncszem. A főmozgató, ha felségedet érdekelné, nem más, mint a liegnitzi herceg ömagsága.

Scepper hátradólt székén és élvezte a hatást. A római király arca megnyult, szeme rámeredt az orátorra s nyelve hosszú percekig felmondta a szolgálatot.

— Serédy is?... Thurzó is?... — hebegte nagykesőre, — és a liegnitzi?... Ellenem?... Dehát miért?

— Felsőged ellen és a császár őszentfelsége ellen és mindenki ellen, ki ma Európában koronát visel és keresztény fejedelemnek nevezi magát. Uj világ ez felség, uj hit, uj eszmék, uj törekvések, uj emberek. Erasmus Rotterdamus kezdte és az a Hutten Ulrich és mi tapsoltunk nekik. De nyomukban Luther jött és Melanchton és Helvéciában Zwingli. Ők reformációnak mondják, amit csinálnak, de mi bölcsen tudjuk, hogy ez revolúció. Luther még igyekszik fékezni, de Zwingli és Münsterben a bölcs szabó, Leydeni János uram, meg is csinálják. Mindenki vérszemet kap, mindenki felszabadul és felszabadít. Kiki a maga módján. Uraink a papi décima behajtása alól szabadítják fel a püspököket és birtokaikra rontanak hatalmasul. Mert az egyház szolgálaihoz apostoli szegénység illik és nem földi javakban való dúskálás. Ha pedig ebben felséged vagy az én császárom akadályozni próbálná őket, ott van utmutatónak Leydeni János példája. El kell csapni az uralkodókat, ki kell kiáltani a republikát. A jámbor nép, minthogy ezek az urak „szabadították fel“, őket fogja majd az uj republika főnökeivé megválasztani. Ez csak tiszta számítás.

— És mindezekhez mit szól a török?

— A töröknek kapóra jön minden zavar, mely nem az ő birodalmában robban ki. Annál mélyebben belefurhatja magát a mi Európánk testébe. De az urak sem hagyták ki számításaikból a törököt, ki ellen felségtek évről-évre terhesebb rendkívüli adókat kérnek országaiktól. És a látható erdmény semmi vagy annál is kevesebb. Az urak egyszer s mindenkorra évi adófizetésben szeretnének kiegyezni a törökkel, ami meghatározott összegben még mindig kevesebbre rug, mint a fegyverkezés költségei. A nép terhei csökkennek, életét sem kell kockáztatni, tehát éljenek a „felszabadítók“. Felsőged Mayládja is egyremásra járatta embereit a portán, hogy mennyi adó ellenében kaphatná meg a szultántól Erdélyt szandzsákul.

— A hitvány! És közben tölem kért sürgős védelmet János ellen.

— Ami egyáltalán nem csodálatraméltó, felség. Jánostól kincstartója ellen kértek védelmet, a szultántól pedig felség és János ellen. Az ördögös barát látott bele a kártyájukba. Ha őt félretolják — mondta nekem — könnyebben végezhetnek az ő urával s ha azt is kiütötték a nyeregből, majd egyesült erővel fordulhatnak felséged ellen és felséged rendeivel császáruk őszentfelsége ellen.

Ferdinánd a meglepetéstől még mindig nem tudott magához térni.

— Dehát Thurzó? Kivel mi annyi jót tettünk? Ki király helyett királyként uralkodik Magyarországon? Ki az ő Fugger-atyafiságával nagyobb jövedelmeket élvez, mint egész királyi udvartartásunk? Hiszen először ő tett nekünk jelentést ezekről a dolgokról s mintha célzott volna messzebbgázó szálakra.

— Ebben sincs semmi különös, felség. Thurzó érezte a sáfrányillatot és bölcsen tudja, hogy a bűnössel szemben, ki bűntársait feladja, elnéző szokott lenni a hatalom, sőt nemritkán meg is jutalmazza.

Ferdinánd bambán nézett maga elé.

— Mit tehetek én most? Tanácsoljon, kedves Scepper.

— Ha felséged rám hallgat, idejében követi megboldogult János vajda példáját. Aki fegyvereitől megrémülve behódolt neki, nyomban kegyelmébe fogadta. Jöttek a székelemek. Megkegyelmezett nekik és megerősítette őket régi kiváltságaikban. Jöttek a szászok, kik annyira egyek voltak Mayláddal, hogy a király elé sem akarták bocsátani őket. „Legyen rajtok is irgalom“ — legyintett János és meghallgatta őket. A szászok ugyancsak tele voltak panasszal a kincstartó remetére. Ők a szabadságot — ugymond — már csak nevével ismerik, noha Királyföld jobbágysai, kik a király védelme alatt állanak. A kincstartó akkor vet ki rájuk adókat, amikor éppen akar. Csak az utolsó hónapban, töröknek szánt ajándékokra, többet vasalt ki belőlük százezer tallérnál. Ökörben is legkevesebb százezerrel járultak hozzá a hadviseléshez. János bölcsintott. Ha ez igaz, majd rendet szab ő rusnya barátjának. Vele küldi be az adót a szultánhoz, kinél a váradi egyezség óta gyengén áll a szénája. Az ő dolga lesz aztán, hogy megengeszteli-e a nagyurat vagy beültetik a kaputoronyba, de akkor legalább országa is, ő is megszabadulnak tőle, mert látja jól, hogy már igen megnőtték a barát szarvai. S hogy a szászokon nagynehezen túladott, odafordult Eszéky püspökhöz és Bathányi Orbánhoz: „Lássátok, ilyen volt azelőtt is e pór nép. Hajlik, ahogy a szél fú. Egyszer a török kaftánt csókolja, majdha magyar jó, annak hizelkedik, vagy a németet áldja, örökké csak maga hasznát keresve. Hazáját, ha kell, el is tagadja.“ Az uraknak, kik elmentek volna Tordára, de nem mertek, megüzente: „Legyen rajtok is irgalom“. S harmadnap már ezek követelték országgyűlésben, hogy büntessék meg a két vajdát.

Ferdinándot az egész előadásból egyedül a kincstartó barát dolga érdekelte:

— Csakugyan megneheztelt János a barátira? S beküldte volna Konstantinápolyba, hogy szabaduljon tőle?

Scepper arcán enyhe megbotránkozás tükrözött. Az ő szavaiban kételkedik a császár öccse?

— Én csak annyit tudok, hogy Budára felhallszott már az erdélyiek panaszja, de akkor a fráter nem akarta vállalni az orátorságot.

Összegyűjtött a szultánnak valami kétszázezerre menő pénzt és a főbásáknak néminemű aranyos kupákat. Maga helyett azonban a magas portán járatosabb Verbőczyt ajánlotta. Tordán, hol Maylád levele a baráttra kent minden hibát s a szászok is teleduruzsolták János fülét, végtére kifakadt a barát ellen. Emlékeztette, hogy lehet még kályhafűtő belőle, aki volt asszonyanyja, tescheni Hedwig udvarában. Mással nem teheti jóvá, amit elrontott, csak ha személyesen viszi be a szultán ajándékát. A barát erőstelte magát és utnakindult az ajándékokkal, de csak Déva váráig haladt. Megtudta, hogy Jánost Fehérvárt szél érte s reménykedett, hogy hamarosan hivatják, ha szükség lesz a király szemét lefogni. És jól számított.

A római királynak nehéz sóhaj szállt el a melléből. Csakhogy végre a tárgynál van ez a bőbeszédű ember. A Maylád-ügy már csak annyiból érdekelte, hogyan fogják most felfalni egymást a barátta? Tetszett neki, hogy az ő romlására törő vajda emberére talált, éppen Jánosban és kincstartójában.

János halálának körülményeit szintén ismerte nagyjában, Gerendy Márton jelentéséből. Scepper csak ékesen körülífrászta, mint vette fia születésének hírért Sebesen a szélütött ember s hogy ebbeli örömeben másodszer is szél érte. Aztán a barátot hívatta, kinek gondjaiba ajánlotta fiát és feleségét, de gyámúrsakat is rendelt mellé, Török Bálint főkapitányt és atyafiát, Petrovich Pétert, a temesi bánt. Az uraknak pedig, valamennyinek, lelkére kötötte a török barátságot és a nemzeti királyság ügyét. De az már új volt Scepper elbeszélésében, hogy a király halálát egy hétig titkolták a nép előtt s holttestét naponta kiültették szállásának ablakába, mintha élne. Azt Scepper is visszatérőben, Egerben hallotta Frangepánnál, hogy a barát még mindig valahol Erdélyben halyong a király teteméve. Állítólag Déva várában helyezte biztonságba a szent koronával és a kincsekkel, míg Mayláddal kiegyezik valamiképpen. Mert Török Bálint ostroma csak olyan, mintha szentelt vízzel locsolgatná Fogaras falait.

— Mi most az én teendőm? — fordult a király Scepperhez.

— Felséged, már az illendőség kedvéért, részvétét fogja kifejezni az özvegynek, kit a váradi egyességben lányává kegyeskedett fogadni.

— Ezt már megtettem, kedves Scepper, még Regensburgból, hova elémjött a posta János halálhírével. Salm grófot küldtem Budára levéllel és magyar titkáromat, a veszprémi püspököt. Ezek az urak alkalmas időben szót ejtenek majd János országrészének átadásáról is a váradi egyezés értelmében.

Scepper finoman elmosolyodott:

— Csakhogy ebben a dologban nem a lengyel asszony fogja kimondani az utolsó szót. Vele, szerény nézetem szerint, még legkönnyebben tudnánk barátságba kerülni.

— Miből következett erre? — kapott Ferdinánd a szón.

— Ez az olaszba ojtott lengyel menyecske úgy fél a magyaroktól, mint galamb a vércsétől. Legislegjobban a gyámoktól, tán az egyetlen Petrovichot kivéve. A dolog kölcsönbe megy: emezek sem biznak benne. A kincstartónak első dolga volt Budának indítani váradi kapitányát hétszáz gyaloggal, kik egyesegyedül az ő engedelmességére vannak fölesketve. A kapitány, bizonyos Giorgio Crovato, kit Horvát Györgynek hív-

nak a magyarok, édes unokaöccse a barátnak s dalmata-olasz, mint ő. Már ez szöveget ütött a királyné fejébe. A szöveget még beljebbverte Fran-gepán érsek, ki a királyné vigasztalására érkezett Budára, de harmadnap hazament azza az üzenettel, hogy vissza se jön, míg a barát lesz az ur a királyné várában.

— Hopp, ez aztán kezd érdekes lenni!

— A java most jön, felség. Kiket talál az érsek Egerben? Prini Pétert, Böbék Ferencet, Balassa Menyhártot és Zsigát, valamint felséged legálázatosabb szolgáját, csekélységemet. Véletlenül érkeztem oda s ha már ott voltam, elbeszélgettem az urakkal.

Scepper másodszor dőlt hátra diadalittasan. Ezuttal a király elismerését várta diplomáciai ügyességéért. De Ferdinánd az eredményt tudakolta.

— Az eredmény annyi, hogy a királynénak fülébe jutott a dolog és Ráskayt küldte ránk, a budai kapitányt, nehogy az urak elpártolást forgassanak a fejükben. Másnap már Ráskay sem akart visszamenni Budára, hogy a dalmata keze alatt a barát várát őrizze. Inkább aláírta ő is a szép levelet, mely az érsek finom elméjéről tanuskodik, mind a többi urakkal. A levelet aztán átadták nekem, hogy császáromhoz juttassam.

— Önnél van a levél, kedves Scepper?

— Fájdalom, nem szolgálhatok vele, csupán tartalmával. A levelet bizott emberemmel azonnal továbbítottam a császárhoz.

— Olyan sürgős volt ez önnek, vagy a császárnak, kedves Scepper?

— Most minden elszalasztott perc sulyosan megbosszulhatja magát, felség. A barát minden pillanatban Budán teremhet s ott az országgyűléssel konfirmáltatja királya végakarátát. Mi befejezett tények előtt állunk ismét és kezdhethetjük az egészet előlről. Vagy karddal, mint felséged terveiről Hoffmann az imént volt szives felvilágosítani, vagy alkudozásokkal, de a kimenetel így is, úgy is visszafelé sülhet el. A királynét talán kielégíthetnők, de a barát étvágya telhetetlen és nagy káryát tart kezei között: egy eleven, törvényes trónörököst, ki magyarai vérből való királyi sarj.

— Mi hát az ön tanácsa, kedves Scepper?

— Én csak császáromnak tudnék tanácsolni, miután az egri érsek levele is az ő címére szólt. Előre küldtem hát a levelet, hogy legyen ideje gondolkozni fölötte hazaértemig.

— Ha nem ismerném önt, kedves Scepper, azt kellene hinnem, hogy levették a lábáról a magyarok. Hol János vajda példájával buzdít engem, hol az egri érsek tanácsát nyújtja át bátyámnak sajátjaként. Az érsek János hive. Kitiint ez már a váradi egyezségnél.

— Én, felséged, kegyes engedelmével, ezuttal belülről láttam meg a magyarok nagy kérdéseit. Ahogyan ők látják a maguk dolgát, abban van valami józan gyakorlatiság. S ha nekünk szükségünk van rájuk, talán az ő szükségüket sem ártana számbavennünk.

— Miben áll hát a magyarok józan gyakorlatisága? — kérdezte fanyar mosollyal Ferdinánd.

— Kifejti az érsek, hogy ők magyarok és keresztények, de elsősorban magyarok. Leghőbb vágyuk megmenteni a kereszténységnek Magyarországot felséged jogara alatt, ha császárunk őszentfelsége biztosítja őket a török veszély ellen. Ha erre nem képes, oldja fel őket hűsé-

gük alól, hogy próbálják meg maguk erején, szép szóval, ajándékkal, fegyverrel megállítani határaikon a törököt.

— Eh, kedves Scepper, ugyanezt kívánta már a váradi egyezség megkötésekor a fehér barát. A békét nem volt szabad nyilvánosságra hozni szerinte, mert a török boszut állhat az országon s egyedül a császárnak van elegendő ereje, hogy ezt elhárítsa. Tegyük hát függővé a béke kihirdetését a császártól. Ez aztán jó ürügy volt, hogy az egyezséget sohse hajtsák végre s most amiatt nem vehetjük át simán János birodalmát.

— Helyzet és helyzet, emberek és emberek közt különbség van, felség. Ezek az urak most éppen a barát elől menekülnének felséged és a császár szárnyai alá. De biztosítékokra van szükségük a császártól, nehogy az idők a barátok adjanak igazat, kit ők gyűlölnének, de félnek is agyafurt észjárásától.

A római király elgondolkozott egy darabig, majd felugrott asztala mellől és újra izgatott járkálásba kezdett.

— Tudja, kik ezek az urak, kedves Scepper? Én megmondom önnek. Nem keresztények és nem magyarok, de hitetlen pogányok. Nemcsak az eretnenség terjed köztük, ne higgye. Legtöbbjének sem hite, sem Istene, csak a harács, a préda. Prini Péter imént ajánlotta fel hűségét titkon. De kiköti előre, hogy vallásában és főként birtokaiban ne háborgassák. Mellesleg Miklós öccsének a váci püspökséget kéri. Balassa Zsigmond és Menyhárt, Imre öccsükkel, a vicevajdával és Mayláddal fujtak egy követ, kiről ön mondotta, hogy engem is, bátyámat is pokolba kívánt és szívesebben vállalna szandzsákot a hitetlen véreb kezéből, csak hogy ur maradhasson a maga szemetjén. Thurzó Elek feleségének igényli a szentgotthárdi apátságot. Böbék Ferenc öccsének, Imrének Csorbakő kell és a székesfejérvári Szent Miklós prépostság. Ómaga bééri Rozsnyóval és Rudabányával. Frangepánnak, kit tudományáért leg többre becsülök, nagyon jól festene a bibornoki kalap. De akkor ne levelezzenek ezek az urak a császárral és ne kérjenek biztosítékokat tőle. Tudják jól, hogy a császár ilyeneket nem adhat. Neki Magyarország csak hitvány bástyácska, ki ha leromlik, hát leromlik, hát leromlik, tatarozgatja, nem az urak szép szeméért, de rám való tekintetből, hogy valameddig feltartóztassam vele a török rohamot Bécs ellen. Irja meg kérem azoknak az uraknak, hogy tőlem megkapják, amire igényt tartanak s könnyebben tőlem, mint a baráttól, aki fősvény, mint Belzebuú s ha gyűjthet, elsősorban magára gondol. Neki könnyű, ő egyedül van. De nekem tizenöt gyermekre és három országra kell gondot viselnem. Ugy gazdálkodom hát, hogy jusson is, maradjon is. Különben kisöpörnek egy szép napon a Burgból, mind a tizenöt gyermekemmel. Legszívesebben azt a barátot szeretném megkapni kincstartómul. Az megrégulázná ezeket az urakat és nem fogna össze hátam mögött a liegnitzi herceggel, mint az én Hoffmann Jánosom.

Most Scepperen az elképedés sora:

— Hoffmann is benne volna? Biztos értesülései vannak efelől felségednek?

— Jegyezze meg kérem, hogy Hoffmann mindenben benne van, aminek vámját lehet venni. Tudom én ezt jól, de hagyom lopni, mert a többi sem becsületesebb. Istentelen világot élünk, kedves Scepper. Ha ön tud-

ná, milyen nehéz ilyen emberek közt becsületesnek maradni egy uralkodónak, aligha ülne be helyettem ebbe a vöröskárpitu székbe.

Már nem sétált le s föl felkavart indulatában. Megállott Scepper előtt, fáradtan ejtette vállára jobbkezét s keserűen mosolygott.

— Egyébiránt melegen köszönöm értékes felvilágosításait. Kérem adja át hódolatteljes üdvözleteimet császári bátyámnak.

Az orátor megértette, hogy vége az audienciának. Egész hosszában fölemelkedett, hogy kétrét hajolhasson ismét és ügyesen egymásba fűzött szavakkal magasztalta öfelsége tiszta látását, páratlan bölcsességét.

— Felséged kitüntető kegyessége feljogosít egy szerény kérdés megkockáztatására. Mire kegyeskedik határozni magát?

— Háborúra, kedves Scepper. Háborúra! Minden elszalasztott perc végzetes lehet rám, ön mondotta imént. Megpróbálok versenytfutni a baráttal és halott királyával. Ha én érkezem hamarabb Budára, kivetem onnan Horvát György hétszáz darabontját és én rendezek diszes temetést halott kollegámnak, hogy aztán nyomban fejemre illeszthessem a gazdátlan koronát. Ha ők érkeznek gyorsabban, akkor nagy baj van. Akkor is katona kell, de sokkal több katona. Csak azt nem tudom még, honnan veszem a pénzt ehhez a mulatsághoz?

SALAMON ERNŐ: KÉT VERS

NINCS A SZEGÉNYNEK . . .

*Volt és elmúlt az ifjuság,
szegénység az már kész öregség,
nincs a szegénynek szép idő,
nincs gyermekének vig gyerekség.*

*Mit ad vaküres élete,
mit ad az élet a szegénynek?
A semminél többet nem ad,
csak éppen annyit ad, hogy élhet.*

*Rongyot, borut, rüit, nyavalyát,
sárga alkonyt, ecetes éjet,
minden emberben idegent,
minden gonoszban ellenséget.*

*Milyen fiatal éveket!
Tavaszt pincében, nyárt a gyárban,*